

Qərbi Azərbaycan: Zəngəzur xəyanəti

Ölkəmizin ərazi bütövlüyü uğrunda Vətən müharibəsində Azərbaycan Prezidenti, Ali Baş Komandan İlham Əliyevin müdrik və qətiyyətli sərkərdəliyi ilə 30 ilə yaxın işğal altında olan torpaqlarımız, nəhayət, hərbi yolla, Silahlı Qüvvələrimizin misilsiz rəşadəti ilə azad edildi. Azərbaycanın işğalçı Ermənistan üzərində şanlı qələbəsi Cənubi Qafqaz regionunda tamamilə yeni realılıq yaratdı.

İlk növbədə, xəyanətkar qonşu 200 ildən artıq bir zamanda xalqımızın başına gətirdiklərinin əvəzini artıqlaması ilə aldı. Azğın düşmən olan Ermənistan və onun havadarlarına göstərildi ki, öz taleyinə sahib çıxmış, güclü dövlətə çevrilmiş Azərbaycan ondan dəfələrlə güclüdür və torpaqlarının bir qarışını da ona güzəştə getməz. İkincisi, Qarabağ və Zəngəzurun düşməndən azad edilməsi əzəli türk yurdu olmuş Qərbi Azərbaycandan zaman-zaman hiylə ilə çıxarılmış, zor gücünə qovulmuş soydaşlarımızın indiki nəsillərinin ata-baba torpaqlarına qaytarılması zərurətini də gündəmə gətirdi.

Tarixin çox da dərininə getmədən bildirək ki, xalqımız XX əsr boyunca indi Ermənistan adlanan Qərbi Azərbaycanın 23 rayonunun 261 yaşayış məntəqəsinin işğal olunmasını, 2 milyona yaxın soydaşımızın öz vətəmindən zorla köçürülməsini də unuda və yadlara bağışla-

Laçın isə Azərbaycan ərazisində yerləşir. Zəngəzurun ümumi sahəsi 7 min 892 kvadratkilometr olub. 2020-ci il Vətən müharibəsində Zəngilan, Qubadlı, Laçın rayonları erməni işğalından azad edilib. Zəngəzurun 4 min 505,5 kvadratkilometr sahəni əhatə edən Mığrı, Qafan, Gorus, Qarakilsə (Sisiyan) rayonları – Qərbi Zəngəzur 100 ildən artıqdır ki, erməni işğalı altındadır.

Azərbaycan Prezidentinin 7 iyul 2021-ci il tarixli fərmanı ilə ölkəmizin iqtisadi rayonlarının yeni bölgüsü təsdiq edilmişdir. İndiki 14 iqtisadi rayondan biri də Cəbrayıl, Kəlbəcər, Qubadlı, Laçın və Zəngilan rayonları daxil olmaqla, yaradılmış Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonudur. Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonunun ümumi sahəsi isə 7 min 450 kvadratkilometrdir.

1886-cı ildə Gəncə (Yelizavetpol) quberniyasının Zəngəzur qəzasındakı 326

rının yerinə yetirilməsini Zəngiyə həvalə etdi... Xəlifənin müttəfiqləri arasında atabəy Zənginin iştirakı və nüfuzu müttəfiq əmirlərin belə addım atmasına yol vermədi, sultan Zəngini Farsa və onun nəhiyələrinə hakim təyin etdi".

Zəngəzur ərazisindəki adların da bir çoxunda sur-zur-zor ifadələri daşlaşıb qalıb. "Zor" sözü Qafqaz və Anadolu türklərinin dilində çox yaxşı, böyük, gözəl mənasında da gen-bol işlənməkdədir: zor yer, zor kişi, zor adam və s. Zəngəzur sözünün sonundakı "zur" türk dilində "dərə", "yarğan" mənasını da daşıyır. Zəngəzurun digər bölgələri Laçın, Mığrı adlarında da türk tayfalarının izi qalıb. Mığrı rayonunun Nüvədi kəndindəki "Qarqar yazıları" öz qədimliyi, mükəmməliyi, ümumtürk tarixi üçün əhəmiyyəti ilə "Orxon-Yenisey" abidələrindən geridə qalmır.

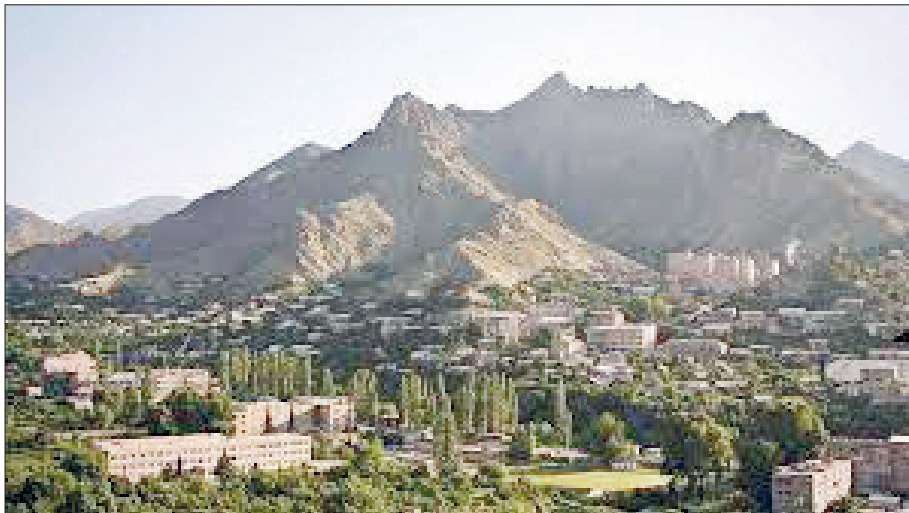
Qərbi Zəngəzurun Ermənistanla birləşdirildiyi dövrdə sovet Azərbaycanının rəhbərliyində də ermənilər hökm sahibi idilər. Nəriman Nərimanovun yazdığı kimi, real idarəetmə Mirzoyanların əlində idi. Bolşevik Rusiyası Azərbaycanın sovet hökuməti ilə və tezliklə qurulması gözlənilən Ermənistan sovet hökuməti ilə ikitərəfli sazişlər hazırlayırdı. Azərbaycan sovet hökuməti bu sazişdə ərazi bütövlüyü məsələsinin təmin olunmasına da ümid bəsləyirdi. Erməni kommunistləri də Zəngəzur, Naxçıvan və Qarabağ məsələsinin öz xeyirlərinə həllini gözləyirdilər.

O vaxt təzə sona çatmış I Dünya müharibəsindən sonra ən ağır zərbələrdən biri də Azərbaycana dəydi. 1920-ci il noyabrın 29-da Ermənistan (İrəvanda) sovet hakimiyyətinin qurulduğu elan olunandan bir gün sonra, Zəngəzurun Ermənistanla verilməsi 1920-ci il noyabrın 30-da keçirilən Azərbaycan K(b)P MK Siyasi və Təşkilat bürolarının birgə iclasının qəbul etdiyi qərar ilə həll olunub. Bu birgə iclasın qəbul etdiyi "tarixi" qərara aydınlıq gətirmək üçün orada iştirak edənlərin tərkibinə baxmaq lazım gəlir: Q.Orconikidze, Sarkis (S.Ter-Danielyan), Y.Stasova, Q.Kaminski, N.Nərimanov, Ə.Qarayev, M.Hüseynov. Bu bədnam və faciəli qərar Azərbaycan xalqına qarşı misilsiz bir xəyanət idi.

Ümummilli lider Heydər Əliyev bu xəyanətlə bağlı demişdir: "XX əsrin 20-ci illərində sovet hakimiyyəti təzə qurulan zaman Qafqazda respublikanın sərhədləri yaranarkən Azərbaycana qarşı ədalətsizlik edilibdir. Azərbaycanın qədim torpaqları olan Zəngəzur mahalı və başqaları Ermənistanla verilibdir. Bununla əlaqədar Zəngəzurun Araz çayı sahilində olan, qədim Azərbaycan torpağı olan Mığrı rayonu da Ermənistanla verilibdir. Beləliklə, böyük Azərbaycan ilə onun ayrılmaz hissəsi olan Naxçıvan arasında coğrafi nöqteyi-nəzərdən müəyyən çətinliklər yaranıbdır".

(Ardı var)

İsmayıl ƏLİYEV,
Bakı Dövlət Universitetinin
kafedra müdiri, professor

ya bilməz. Qərbi Azərbaycan İcmasının bəyanatında deyildiyi kimi: "Ermənistan tərəfinin bizə qarşı törətdiyi böyük müsibətləri tarixi yaddaşımızda saxlamaqla bərabər, qəbul edirik ki, sülh və inkişafın təmin edilməsinin yolu dialoq və barışıqdan keçir".

Müstəqil Azərbaycanın memarı, ümummilli lider Heydər Əliyev illər öncə Qarabağın işğaldan azad ediləcəyinə əminliyini qətiyyətlə bildirməklə yanaşı, xalqımızı növbəti hədəf uğrunda mübarizəyə yönləndirdi: "Bundan sonra da elə əsərlər yaranmalıdır ki, o əsərlər Ermənistanla yerləşən həmin torpaqların Azərbaycana məxsus olmasını daim, ardıcıl surətdə sübut etsin. Biz bunu etməliyik. Biz gələcək nəsillər üçün yol açmalıyıq". Ulu öndər Heydər Əliyevin tövsiyə və vəsiyyətlərini qədirbilən Azərbaycan xalqı ardıcıl həyata keçirir və artıq Qərbi Azərbaycan uğrunda ədalətli, dinc savaşa da start verib.

Xatırladaq ki, Qərbi Azərbaycanın böyük bir parçası olan Zəngəzur mahalı 7 rayondan ibarət olub. Onun 4-ü: Mığrı, Qafan, Gorus, Qarakilsə (Sisiyan) Ermənistan ərazisində, 3-ü: Zəngilan, Qubadlı,

kənddən 154-ü azərbaycanlı (45,7 faiz faiz), 91-i kürd, (27,8 faiz), yalnız 81-i erməni kəndi (24,8 faiz) olub. Həmin ermənilər isə Rusiyanın ölkəmizin şimalını işğal etməsindən sonra İran və Türkiyədən bura köçürülənlər olmuşdur. Həqiqətən, XIX əsrin əvvəllərinə kimi Zəngəzurda erməni adında nəinki bir tayfa, ailə, hətta bir adam da yaşamayıb.

Zəngəzur adındakı "zəngi" leksik vahidi tədqiqatçılara görə, türk tayfa adıdır. Türkdilli respublikalarda və Azərbaycanın bir çox yer adlarında bu oğuz-türk tayfasının izləri yaşayır: Zəngiçay, Zəngitəpə, Zəngirik, Zəngişanlı, Zəngənə, Zəngilan, Zəngəran, Zəngişalı, Zəngidərə, Zəngibasar, Zəngilər, Zəncan və s. Mahmud Kaşğari, Rəşidəddin, Əbdülqazi, A. Bakıxanov kimi tarixçilərin əsərlərində və bir çox digər yazılı mənbələrdə 24 oğuz tayfasından biri olan "zəngilər" in adı keçir. Zəngi tayfaları Azərbaycan Atabəylər, Səfəvilər hakimiyyətlərinin əsas sütunlarından biri olub. Ziya Bünyadovun "Azərbaycan Atabəylər dövləti" kitabında Xəlifə ilə Mosulun çox nüfuzlu atabəyi olmuş Zəngi arasında münasibətlərdən söz açılır: "Xəlifə özünün bütün planla-